

COVID-19, TOPLUMSAL CİNSİYET VE MİLİTARİZM ÜZERİNE CYNTHIA ENLOE İLE SÖYLEŞİ

Söyleşiyi yapan: Zeynep Kutluata

İstanbul, Cambridge, MA, Temmuz 2020

Pandemi sürecinde virüsün yayılmasını önlemek amacıyla alınan önlemler ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte bu süreç genel olarak koronavirüse karşı yürütülen bir “savaş” olarak tanımlanıyor. Pandeminin gündelik hayatta yarattığı değişikliklerin cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkisi çeşitli bağlamlarda gündeme geldi, analiz edildi. Bunun yanı sıra, militer söylemlerin cinsiyet ilişkilerine, cinsiyete dayalı iktidar ağlarına dönük etkisi de pandemi sürecinde yeniden tartışılmaya başlandı. Bu söyleşide militer süreçlerin feminist analizine odaklanan çalışmalarına alanın önde gelen isimlerinden feminist akademisyen Cynthia Enloe ile “savaş” söyleminin pandemi döneminde nasıl bir işlev gördüğünü ve bu söylemin günümüz cinsiyet politikalarına etkisini ele alıyoruz.

Covid-19, Gender and Militarism: An Interview with Cynthia Enloe

Although there were certain differences in terms of policies followed by various countries during the pandemic, this process is commonly defined as “war” against the coronavirus. The changes that are created by the pandemic on daily life and how these changes influence gender relations have been discussed and analyzed in various contexts. The influence of militarized discourses on gender relations and gender-based power relations also became one of the discussion topics. In this interview, we focus on how “war” discourse came to function in the pandemic and how it affects current gender politics with Cynthia Enloe, a prominent feminist scholar known for her studies on the feminist analysis of militarized processes.

Covid-19’un yayılmasını önlemek amacıyla alınan önlemler ülkeden ülkeye farklılaşmakla birlikte, mart ve mayıs ayları arasında Kuzey Yarımküre’de belirli düzeylerde “evde kalma” politikaları uygulandı. Pandeminin bu ilk aşaması yaygın olarak “koronavirüse karşı savaş” olarak tarif edildi. Siyasi liderler kamusal alanda ordu mensuplarıyla sıklıkla birlikte görüldü, açıklamalarını onlarla birlikte yaptı, sağlık çalışanları bizzat cephede mücadele eden askerler olarak tarif edildi. Hatta Rusya Covid-19 aşısı konusunda ilerleme kaydettiklerini duyurduğunda, bu duyuruyu bir bilim kurumu ya da Sağlık Bakanlığı değil, Savunma Bakanlığı yaptı. Siz yazılarınızda ve söyleşilerinizde, savaş söyleminin insanların “ortak düşmana” karşı birleşmesini talep ederken aynı zamanda da hakikatleri manipüle ettiğinden bahsediyorsunuz. Bu analizinizi biraz açabilir misiniz? Küresel krize işaret eden

pandemi döneminde savaş söyleminin yönetim aracı olarak işlevi nedir? Bu dönemdeki savaş söylemini daha önceki dönemlerde tanık olduğumuz savaş söylemlerinden ayıran nedir? Ya da bunların ortak noktaları var mı?

Çok haklısın Zeynep. Hükümet görevlileri ve militer değerleri cazip bulan diğer insanlar toplumun karşılaştığı her tür zorluğu “savaş” olarak etiketlemeye eğilimli. Vatandaşlarının, örneğin kamu refahı analojisinden, savaş analojisiyle harekete geçeceğini zannediyor gibi görünüyorlar. Savaş deneyimlerinin aslen korkunç olduğu ülkelerde bile savaş analojisinin çekiciliği olabiliyor. Yaygın militer varsayıma göre, vatandaşlar şu iki konuda ikna edilirse, birlikte çalışmaya ve ortak amaçları kişisel amaçların önüne koymaya istekli olurlar: Karşılarında insan olan ortak bir düşman var ve bu düşman bizzat kendi güvenlikleri için son derece ciddi düzeyde tehdit oluşturuyor.

Ancak, kamu sağlığına dönük tehdit, insan olan bir düşmanın yarattığı bir tehdit değil. Karmaşık doğal bir olayın yarattığı bir tehdit: Zehirli hava, kirli su, bozulmuş yemek. Bugün bu tehdit, henüz tam olarak anlaşılammış olan yeni koronavirüs. Bu, sıradışı bir şekilde bulaşıcı, kıtaları, okyanusları aşarak hızla yayılma kapasitesini göstermiş bir virüs.

Dolayısıyla savaş analojisine yönelmek birçok nedenden son derece hatalı. Öncelikle, hem devlet sınırlarının hem de kültürel sınırların ötesinde sıkı işbirliğine ihtiyaç duyulan bir zamanda milliyetçi ve ırkçı ayrımları besliyor. İkincisi, koronavirüsten korunmak aslında uzun vadeye yayılmış, özenle yürütülen bilimsel çalışmaya yatırım yapmayı ve birçok veçhesiyle toplumsal güveni geliştirmeyi gerektirirken, savaş analojisi çözümün ölümcül silahlarda yattığını varsayıyor. Üçüncüsü, sürdürülebilir kamu sağlığını garantilemenin savaşa girmek gibi olduğunu hayal etmek, hasta bakımı, yaşlı bakımı, çocuk bakımı, hizmet işleri gibi toplumda çoğunlukla kadınlarla özdeşleştirilen sektörlerin maddi ve siyasi olarak tanınması ve ödüllendirilmesi gereken bir dönemde erkekliğin sınırlı bir versiyonunu ayrıcalıklı kılıyor.

Savaş analojisinin süregiden cazibesi imgelemlerimizin militerleşmesini yansıtıyor. Bu pandemi dönemini zihinlerimizi militarizmden *arındırmak* için kullanabiliriz. Kamu sağlığı ile ilgili meslekleri askerlikten daha heyecan verici bulmayı öğrenebiliriz. Hayata dönme olasılığı kalmamış hastalara verilen şefkatli bakımın çalkantılı dünyasına duygusal olarak dahil olabiliriz. Sağlıklı toplumlarla sosyal adalet arasındaki bağları daha iyi bir şekilde açığa çıkaracak, toplumsal cinsiyetin merak konusu olduğu yeni araştırma becerilerini ustalıkla geliştirebiliriz. Savaş hikâyeleri çekiciliğini kaybedebilir.

Her ne kadar Almanya, Fransa, İspanya ya da İtalya gibi ülkeler pandeminin ilk üç aylık döneminde evde kalma politikaları uyguladıysa da, ABD, Rusya, Türkiye gibi

bu politikaları oldukça sınırlı düzeyde uygulayan ülkeler de var. Özellikle ABD’de hem halk arasında hem de devlet yöneticileri arasında evde kalma politikalarına karşı olan, bu önlemlerin (hatta maske takmanın) insanların özgürlüğünü hedef aldığını söyleyenler var. Onların bakış açısından, bu önlemler bir düzeyde militarist önlemler olarak düşünülebilir. Bu konu hakkında ne söylersiniz? Hem koronavirüsün yayılmasına karşı önlem alınmasını talep etmek hem de militarist politikaların karşısında olmak bir çelişki mi?

Her türden hükümet, vatandaşlarının uymaya zorunlu olduğu kurallar koyar. Gerçek anlamda demokratik, seçilmiş, hesap vermekle yükümlü hükümet yetkilileri vatandaşların tamamını yansıtan bir kesitin temsilcilerinin katkılarıyla tasarlanmış ve (sadece devlet elitlerinin, sadece petrol yöneticileri, emlak şirketleri ya da kocalar gibi kendi çıkarlarını gözetken kimi ayrıcalıklı grupların değil) sıradan insanların çıkarlarının en iyi şekilde korunup geliştirilmesini amaçlayan kural ve düzenlemeleri ustalıkla inşa ederler.

Koravirus pandemisinde kamu sağlığı alanında yürürlüğe konan yönerge ve talimatlar çoğunlukla maske takmak, daha fazla temizlik ve sosyal mesafeyi içeriyor. Bu kurallar insanlar için yeni olabilir ancak bunlar militer kurallar değil. Hükümetin yürürlüğe koyduğu ve halkın genel olarak güvenliğini sağlamak üzere tasarlanmış tüm düzenlemeleri düşünün: Araç sürücülerinin emniyet kemeri takmasının yasal olarak zorunlu olması, meskenlerde duman dedektörü bulunmasının zorunlu olması, kamu alanlarına tükürmenin yasak olması. Temsili hükümetlerin kamu güvenliğini ve sağlığını iyileştirmek için planladığı düzinelerce başka yasal olarak zorunlu düzenlemeyi muhtemelen sıralayabilirsiniz.

Dediğin gibi, belli ülkelerde insanlar kişisel özgürlüklerini ihlal ettiğini iddia ederek bu son halk sağlığı koşullarına direnç gösterdi. Muhtemelen maske takmak bazı kişiler için özellikle kabullenmesi zor bir şey oldu, çünkü kişinin ağzının ve burnunun kapatılması gibi fiziksel olarak sınırlayıcı bir eylem gerektiriyor.

Bence, militer bir kamusal düzenleme birçok şeye neden olur. İlk olarak, devletin şiddet kullanma kapasitesini artırır. İkincisi, toplumsal cinsiyet ifadelerinin diğer biçimlerine zarar vererek belirli bir tür erkekliği ayrıcalıklı kılar. Üçüncüsü, militer bir düzenleme, “bize karşı onlar” şeklinde ifade edilebilecek bir toplumsal kültürü besleyerek insan olan belirli bir düşmana karşı yaygın düzeydeki husumeti derinleştirir.

Bulaşıcı bir hastalığa karşılık verebilmek için vatandaşlarının yüzlerinin bir kısmını maske ile kapatmasını talep eden hükümetler bu saydıklarımızın hiçbirini yapmıyor. Halkın maske takma zorunluluğu bunların tam tersini yapıyor. Bu dönemdeki maske tartışmalarının enteresan

yönlerinden biri, bazı erkeklerin (tüm erkeklerin değil) erkeksiliklerini tehlikeye atacağından korkarak maske takmaya açık bir şekilde direnmeleri. Bu konu toplumsal cinsiyet bağlamında araştırılmayı hak ediyor.

Söyleşilerinizde de belirttiğiniz üzere, pandemi sürecinde ev işleri, bakım işleri gibi “erkeksi” olarak tanımlanmayan, ağırlıklı olarak kadınların ücretsiz yaptığı işlere ne kadar bağımlı olduğumuzu bir kez daha gördük. Yine düşük ücretlendirilen ve dolayısıyla dünya genelinde çoğunlukla etnik/ırksal azınlıkların güvencesiz koşullarda çalıştığı işlerin de (fabrika işçileri, tarım işçileri, market çalışanları, kargo çalışanları, belediye işçileri, sağlık sektörünün alt katmanlarında çalışanlar...) toplumsal hayatın devamlılığı için ne kadar gerekli olduğuna birebir şahit olduk. Pandemi süreci ciddi düzeyde bir dayanışma ve toplumsal kesimler arasında adil bir işbölümü talep ediyor aslında. Oysa tam aksine, bu süreçte küresel düzeyde cinsiyetçiliğin, ırkçılığın, sınıfçılığın, homofobinin hızla artmasına şahit oluyoruz. Özellikle pandemi öncesinde de bu eğilimlerin yönetim biçimlerine yansıdığı ülkelerde kadınların ve LGBTIQ+ bireylerin haklarına sistematik saldırılar gündemde. Örneğin Türkiye’deki hükümet İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmeyi gündemine aldı. Ya da ABD’de üreme hakları tehdit altında. Bu çelişkiyi toplumsal cinsiyet perspektifinden nasıl yorumlayabiliriz?

Evet, çelişkiler her zaman tam feministlere göredir! Sebeplerine ve sonuçlarına ışık tutabilmek için çelişkileri açığa çıkarmayı, sonra da çözmeyi severiz.

Feminist tarihçiler bizlere gösterdi ki, geçmiş dönemlerde tam da kadınlar, özellikle de toplumun çeperlerine itilmiş olanlar, kendi değerlerinin farkına vardığında, kendi fikirlerinin ve emeklerinin kıymetini ayırt ettiklerinde ve bu farkındalıklarının verdiği enerjiyle kolektif olarak harekete geçtiklerinde, ırksallaştırılmış ayrıcalıklı erkeğin daimi kılınmasından en fazla fayda sağlayanlar ataerkinin yapılarını güçlendirmek için harekete geçerler. Tekstil ve kıyafet alanında çalışan işçilerin örgütlenme tarihlerinde bunu gördük. Tüm sınıfları kesen kadınların oy hakları kampanyalarının her birinin tarihinde bunu gördük. Farklı kadınlar üreme haklarını almak için örgütlendikleri ve hane içi şiddete ve cinsel tacize karşı direndikleri her sefer bunun gerçekleşmesini izledik.

Dolayısıyla şu pandeminin ortasında, Türkiye’de, bugünkü rejimin kadınlara karşı şiddeti geriletmek üzere düzenlenmiş bir anlaşma olan İstanbul Sözleşmesi’nden çıkmak üzere adımlar attığını gördüğümde endişeleniyorum ancak pek de şaşırılmıyorum. Aynı şekilde, Macaristan’daki Orban rejiminin İstanbul Sözleşmesi’nden çıkmanın yanı sıra kadın araştırmaları alanındaki

akademik dersleri yasaklamak üzere harekete geçtiğini gördüğümde telaşlanıyorum ama şaşırılmıyorum. Hindistan’da Modi rejiminin, tüm dinlerden kadınların oluşturduğu ittifakın düzenlediği ve Modi’nin kısıtlayıcı vatandaşlık kanununu hedef alan protestolarına polis şiddetiyle karşılık verdiğini gördüğümde dehşete düşüyorum, ama şoke olmuyorum.

2020’de kadınlar yerel, ulusal ve ulus ötesi düzeyde insanlık tarihinde görülmemiş düzeyde yenilikçi olan siyasi örgütlenmeler içindeler. Taciz karşıtı #MeToo hareketi çok farklı yerel koşullara yaratıcı şekilde uyum sağlayacak biçimlerde küreselleşti. Üreme haklarını savunmak için Varşova sokaklarına çıkan binlerce Polonyalı kadının sesi Brüksel’de yankılanıyor. Kadın barış aktivistleri Kongo, Sudan, Suriye, Mali, Kolombiya ve Myanmar’daki savaş bölgelerinde yaşayan kadınları yalnızca birbirlerine değil, aynı zamanda Birleşmiş Milletler koridorlarındaki karar vericilere bağlayan canlı iletişim ağları ördüler. Brezilyalı, Sri Lankalı, Meksikalı ve Filipinli kadınlar hep birlikte ev hizmetlerinde çalışanlar için işçi hakları talep eden yeni bir uluslararası kampanya oluşturdular.

Şimdi, biz feministler asla iyimser değilizdir. Bu saydıklarımızın ve diğer kadın hareketlerinin önünde uzun mücadeleler olduğunu biliyoruz. Buna rağmen tam da bu hareketlerin varlığı, açıklıksızlığı, sınırları aşan koordinasyonu patriarkları şüphesiz sınırlendirdi. Ataerkiden menfaat sağlayanlar sınırlendiklerinde, daha da ısrarlı bir biçimde “ailenin kutsallığından”, “geleneğin hazinelerinden” ve “kadınlığın güzelliklerinden” bahsetmeye başladılar.

Ancak, bu eski deyişleri bugün pazarlamak daha zor. Bu tarihi pandeminin ortasında, kadınların hane içinde yapmakta oldukları ücretsiz işi, toplumlar varlıklarını sürdürebilsin diye kadınların çalıştıkları düşük ücretli işlerde aldıkları riskleri ve istismarcı erkek partnerleriyle evlerde izole olduklarında çok sayıda kadının yüzleştiği tehlikeleri her siyasi görüşten kadın görüyor.

Ataerkil siyasi yetkililerin sınırlı halleriyle tepki vermeleri, o çok arzuladıkları dayatılmış ataerkiyi gerçekten elde edecekleri anlamına gelmiyor. Araştırmalarımız ezilmiş kadınların dahi kolay lokma olmadığını defalarca gösterdi. Eylemleri günbegün ataerkinin halihazırdaki çatlaklarını genişletiyor.

Evet, aynen dediğiniz gibi tarihin farklı noktalarında bu çatlakların nasıl genişlediğine bizler ve bizden önceki kuşaklar şahit oldu. İçinden geçtiğimiz dönem de muhtemelen bu tarihi anlardan biri. Değerli görüşlerinizi bizlerle paylaştığınız için çok teşekkür ederiz.